

Krešimir Čvrljak

RUBOM BIBLIJSKOG SPEKULIRANJA

Čini se da se jedna riječ potpuno utkala u tkivo općesvjetskog zbivanja. Ona glasi: napredak! Čini se također da je to prirodni zakon. Misao starog grčkog filozofa da sve teče, kreće se u istom smjeru: sve otiče, sve odmiče, preformira se, presvlači se da bi se usavršilo i savršeno postiglo svoju svrhu.

Ovih nekoliko nabacanih i prividno nesuvislih uvodnih riječi treba da nas uvedu u temu: položaj i mjesto biblijskih znanosti u sadašnjem trenutku. Da li se biblijska znanost uspješno ukalkulirala u općeznanstvenim razmah? I kad postavljamo ta pitanja, nameće nam se sama od sebe sva sila potpitanja koja smjesta traže svoja opravdanja i odgovore: je li moderni katolicizam biblijski intoniran? Može li se govoriti o biblijskoj formaciji kršćana? D li je i za jotu veći porast kršćanske vjere? Je li doista, kako misle egzegeti, riječ Božja postala ono što je ona bila u očima crkvenih otaca, Tome Akvinskog i drugih?

Ta sumarna pitanja zapravo su predmet ovog izlaganja. Određena biblijska kritika pristupa toj tematici sa stanovitim postotkom sumnje ne radi li se ovdje o određenim krizama vjerskog karaktera, koje su katkad zaista bogodane, ili se pak tu radi o krizama koje mogu dovesti do formalne vjerske pustoši. Ostavljajući po strani odgovore na sva ta pitanja, definirajmo radije autentičan susret s Božjom riječi: »Susret s Božjom riječi naliči predvorju intimne odaje jedne duše. Božja riječ raskriva svoje tajne samo onome koji se za to iskreno trudi, ali bez nekih osobnih pretenzija.«¹

Već poslije kraćeg spoznajnog procesa dolazimo do spoznaje naravnog opravdanja Biblije: od najranijih dana naše ljudsko Ja »obogatilo« je filozofiju i religiju neoprostivim zabludama. Čovjek je tonuo u živom pijesku vlastite nemoći da bi izmjerio dubinu svoje psihe. I nije mu to

¹ »... la rencontre avec la Parole de Dieu ressemble à l'entrée dans l'intimité d'une personne; la Parole de Dieu ne consent à livrer son secret qu'à celui qui s'y attache librement, sans préoccupations scolaires, et du tout son coeur.« (ANDRÉ FEUILLET, *Les études bibliques et la foi chrétienne* u *Seminarium* br. 4, Roma 1968. str. 593.)

pošlo za rukom. Iznevjerili su ga mudraci ovoga svijeta pa je napokon ozlojeđeno morao uzviknuti: »Volim Platona, ali još više od Platona volim istinu.«

I dok je tako tonuo u pijesku, ustao je Bog da osobno progovori o svom biću, o čovjekovoj veličini i neznatnosti, da popravi isprazno i promašeno ljudsko mudrovanje koje Bogom naziva i ono što nije Bog, a poriče to ime onome koji to jest.²

U svojim monografijama egzegeti rado ističu koje su to knjige i perikope ponajviše potresle njihovim dušama. Oni cvile nad rastvorenim Starim i Novim zavjetom, netremice se zaustavljajući sad na prorocima, sad na Pjesmi nad Pjesmama — itd. Svugdje nalaze Boga, s njime pričaju i posvećuju mu svoja suptilna biblijska izučavanja. Dok se zvjezdoznane odvaja od svoga dalekozora, prirodoslovac od svoga sitnozora, umjetnik od svoga atelijera, egzegeta neumorno prekapa zlatni rudnik Božje riječi. Međutim, umjesto zlatnih zrnaca pobožni egzegeta susreće i nalazi živoga Boga. Tu je onaj jaz koji zjapi između biblijske i filozofske spekulacije. Prva nas dovodi ravno u Očevo krilo, a druga nas svojom željeznom logikom čini krutim tragačima nekog dalekog Boga. To opet ne znači da moramo zauvijek napustiti svako filozofsko spekuliranje. To bi nas, naprotiv, odvelo u drugu krajnost. Ako, naime, filozofsko-metafizičko spekuliranje nije impregnirano životvornim sokom Božje riječi, nije daleko opasnost od brojnih egzegetskih devijacija i filozofskih zabluda. Što je drugo Renana i odvelo od transcendentnog Boga ako ne njegov kruti scijentizam? Ni slučaj s Loisyem nije mnogo drukčiji. Isto tako svakome je poznato da je Bultmannova egzegeza natrunjena idealističkom i racionalističkom filozofijom.

Činjenica je da ljudski duh u neprekidnom košmaru s problemom Boga trajno oscilira između Scile i Haribde: ili se duboko sagiba Božjoj transcendenciji pa riskira da ga posve udalji od ljudi, da ga, štoviše, učini »nepoznatim« Bogom, ili pak naglašava Božju imanenciju i u tom slučaju ostaju nezadovoljene religiozne aspiracije, koje traže takvog Boga koji bi bio istodobno i nešto drugo i nešto blisko: nešto drugo da bismo mu se mogli klanjati i nešto sasvim blisko da bismo mogli vjerovati da je on prisutan u tkivu ljudske povijesti i sudbine. Tu ponajprije zijeva paradoks između onog općebiblijskog i strogo profetističkog Boga.

Mnoge ponajviše impresionira kod proroka njihovo izmirenje simultane Božje prisutnosti i transcendentnosti u stvorenom svijetu. Detronizirajući lažne bogove onih naroda koji su dugo vrijeme krojili pravdu Božjom prirodom, proroci s druge strane ne dopuštaju materijalna oblikovanja božanstva. Ali ovdje treba istaknuti da ti isti proroci, kao u neakvom smišljenom kontrastu, vrve antropomorfizmima. No isto tako je očito da oni u tim antropomorfizmima gledaju »najadekvatnije izražajno sredstvo za formuliranje svog doživljavanja Boga . . .«³

* Usp. H. HEINZ, *Suvremeni čovjek i Biblija*, prev. Milan Šušljic, Zagreb 1971., str. 27—38.

³ ». . . le moyen le moins inadéquat d'exprimer leur expérience de Dieu...», A. FEUILLET, nav. dj., str. 594.

Egzegeti se, s druge strane, ne mogu načuditi da biblijski antropomorfizmi još uvijek predstavljaju nekim ljudima *petram scandali*: »Ne služimo li se u svakoj stvari pokojim antropomorfizmom? Još većma ćemo se onda služiti kad je u pitanju...«⁴ Sva ta metafizika i nije ništa drugo nego glomazan antropomorfizam.⁵

Želimo li se osvjedočiti o modusu na koji nam proroci upriličuju živoga Boga, pogledajmo na trenutak što nam prorok Izaija iz osmog stoljeća prije Krista vadi iz riznice svoje proročke intuicije. Prethodno se prisjetimo da je Izaija živio na dvoru judejskih kraljeva u vrijeme kad su se nad Judinim obzorom već stali nadvijati tmasti oblaci i, da budemo jasniji, kad se dvorski političari presvlače u sve moguće političke kombinezone. U sukobu s njima Izaija nazire Jahvinu volju. Bog je prisutan i u tom sukobu. I tu prebiva Jahvina svetost, koja čini izuzetna, upravo neshvatljiva, tek prividno apsurdna djela, budući da Jahvina svetost priječi orgijanje i uskogrudni nacionalizam Izraelaca: zar se Jahve nije razjario nad svojim narodom koji je grešan (Iz 28, 21)? Izaija je ispunjen onim koga on naziva divnim Savjetnikom i Bogom jakim na kojem će otpočiniti punina Duha. Izaijina terminologija, koja implicira Jahvino uzdignuće iznad svakog stvorenog bića, ne vodi pogubnom skretanju ukoliko Božja transcendentnost kod Izaije beskrajno potencira uzvišeno Božje milosrđe.

Izaija nam, nadalje, svojim perikopama ulijeva neko herojsko pouzdanje da sve još može biti spašeno i kad je prividno izgubljeno. Treba samo da imamo pouzdanje i vjere u onoga »koji je davno smislio« (Iz 22, 11) što će reći. Jahve je onaj koji zauzdaje razornu snagu ubojitog oružja i ne da da se ljudska tragikomedija pretvori u strašnu katastrofu.

Tako izgleda profil Izaijina Boga koji krijepi, jača i nadahnjuje Na kraljevu dvoru Izaija se izložio životnim opasnostima za obranu mono-teističke ideje i mesijanske nade.

I iz samog primjera Izaije i iz drugih Božjih ugodnika iz Starog zavjeta očito je da svi ti ljudi nisu oni priprosti povodljivci ili mrtva sredstva Božjih zamisli. Ne može se poreći da Bog nije na njihova pleća naslonio velik dio odgovornosti spasenja izabranog naroda, pa tako *in ultima linea* i odgovornost spasenja svijeta, budući da »spasenje dolazi od Zidova« (Iv 4, 22). »To su pravi slavodobitnici budući da im je uspjelo odrvati se otporu prirode i povesti čovječanstvo novim smjernicama.«⁶ Pozivaju nas na apsolutnu svetost, beskrajno milosrđe i da budemo njihovi aktivni službenici (tj. svetosti i milosrđa).

Potrebno je istaknuti da komentatori rado ističu proročke patnje i ono što je dovelo do tih patnja. Tako uvaženom francuskom bibličaru Gastonu Brilletu upada u oči 22. poglavlje iz Izaije, gdje prorok cvili zbog uništenja svoga naroda. Narod je na dane razigran i veseo, a prorok već nazire

⁴ »... a maggior ragione quando si parla di Dio ed a Dio...« (G. BRILLET, *Meditazioni sulla Bibbia*, Milano 1970, str. 34.

⁵ »... non é che un grossolano antropomorfismo», ib., str. 34.

• HENRI BERGSON, *Les deux Sources...*, cit. A. FEUILLET, nav. dj., str. 597.

crne dane pometnije i rasula. To je i razlog prorokove žalosti: narod ne misli na Boga, ne moli, zaboravio je pokoru te provodi dane u ispraznim zabavama. Prorok to vidi i osjeća čitavim svojim bićem: žalostan je videći čime se zadovoljava taj narod. Duboko je nesretan gledajući u čemu njegov narod nalazi sreću.⁷

Pokojnog teologa Karla Bartha oduvijek je fascinirala činjenica multimilenijske opstojnosti židovskog naroda. Taj dokaz etnološkog karaktera Karl Barth je mjerio ostalim teodicejskim dokazima.

Autori se najčešće razilaze u svom prelaženju sa Starog na Novi zavjet.⁸ U svakom slučaju dolazi do nijansiranja u valoriziranju obaju Zavjeta: ili se jedan gleda kroz prizmu drugoga ili se drugi stavlja pred prvi. Jedno je sigurno, a to je da ne smijemo smetnuti s uma nenadomjestivu snagu evanđeoske hrane koja doji kršćansku vjeru. U Starom zavjetu susrećemo donekle apstraktnog Boga, presvučena velom novozavjetnih obećanja koja se tek imaju zbiti. U Novom zavjetu pred nas jasno istupa Krist, točno onakav kakav je odigrao svoju božansko-ljudsku dramu i objavio otajstvo svoje osobe.

Sve hipoteze o tzv. ranokršćanskoj mašti koja bi, tobože, istesala povijesni Kristov lik, uzmakle su pred znanstvenim argumentima moderne egzezeze o Božjem Sinu. Na mjesto nebuloznih teorija i destruktivnih pokušaja stupa znanstvena egzezeza sa svojim fundamentalnim eksplikacijama fundiranim na neoborivim evanđeoskim događajima. Brojne evanđeoske insinuacije jasno nam luče Kristovo čovječstvo od Kristove transcendencije, a isto tako i poneke zgode gdje Isus dolazi u sukob sa svojim neprijateljima (subota i opraštanje grijeha) neizravno otkrivaju svu veličinu Spasitelja. Druge neke insinuacije potpuno nam omogućavaju da vidimo kako je Isus posve svjestan svoga dostojanstva kao mesijanskog Zaručnika.

Krist je stvarno prisutan u svijetu i u njegovoj povijesti više nego sve druge ličnosti iz prošlosti. Pokretanjem svojih vebnih ideja isprevrtao je starozavjetni mentalitet. Mi, doduše, možemo postati fanaticima Kristove osobe, ali bez solidnije biblijske formacije Kristova osoba ostaje nam trajnom apstrakcijom. Naprotiv, sve boljim upoznavanjem i razumijevanjem Sv. Pisma jasnije dešifriramo paradoks našega kršćanstva, potpuno ovisnog o Kristovoj osobi, u kojoj se savršeno spaja i stapa ljudsko s božanskim, vječno s vremenom.

⁷ «... si rattrista vedendo questo popolo cosi soddisfatto; e profondamente infelice vedendolo cosi felice» — G. BRILLET, nav. di., str. 495.

⁸ Bibličar H. Heinz misli prilično originalno: novozavjetno doba je epoha sazrijevanja, a pri tom aludira na Mt 13, 30 (ib., str. 112.).

Svaka stvar ima svoje lice i naličje, svaki novac ima svoj avers i revers. I u našem slučaju, modernu egzegezu moramo ambivalentno valorizirati: ako je praktično-teorijska egzegeza odana službenica cjelokupne autentične teologije, ona će *de facto* uroditi dragocjenim plodovima. Dirne li se ta ista egzegeza u neoskrvnjeni poklad božanske oporuke, *ipso facto* podrivaju se temelji povijesti spasenja. A to se dogodilo svaki put kad su katolički i nekatolički autori dovodili u sumnju čvrstoću povijesti spasenja, a osobito supstancijalno-povijesnu fundiranost bilo Evanđelja, bilo Djela apostolskih. Ipak, mnogi autori idu naprijed vedrim pogledom optimista.

Pariškom katoličkom profesoru A. Feuilletu najdragocjenija tekovina moderne znanstvene egzegeze, tekovina koja se trajno pomlađuje kao trajan suputnik Sv. Pisma, jest životvorna Predaja. Svi su izgledi da je Sizifov posao tratiti vrijeme u suzbijanju zabluda. Nije li korisnije svojim proučavanjem zaci u diskretne odaje životvorne Predaje? Kada Drugi vatikanski sabor naglašava vrijednost Predaje, on to čini zbog toga što zna da to odgovara željama Crkve i kršćanskog naroda.

Svima je dobro poznata iz obaju Zavjeta ideja posredništva: posrednik je Abraham (Post 18), Mojsije (Izl 13, 32; 33, 11), posrednik je Ilija (1 Kr 17, 20), zatim Elizej (2 Kr 33), Jeremija (7, 16; 11, 14) itd. G. Brillet odlično eksplicira Abrahamovo posredništvo. Ponajprije razvija misli o njegovoj odanosti Gospodinu, o njegovoj pravednosti i žaru za molitvu, da bi nam ga na kraju prikazao u svjetlu divnog posrednika. »On je, doduše, izgubio bitku za Sodomu, ali je zato njegova posrednička molitva nadjačala stoljeća. Ona se trajno razliježe nebeskim beskrajem, rađajući nove posrednike Božjega naroda, dok se napokon ne rodi božanski posrednik čije će posredništvo molitve, žrtve i svetosti biti vječno.«⁹ I inače, egzegeti su jednodušni da je Abrahamov poziv centralna biblijska perikopa. Abrahamov izbor implicira u sebi problem ljudske slobode: zašto baš Abrahama, to je tako izlišno pitanje. Jednostavno, Bog je htio upravo njega.¹⁰

Govori se o novom Mojsiju, bolje rečeno o Mojsiju kao o saveznom posredniku (Izlazak 24, 8). Moderna egzegeza rado naglašava misionarski moment u posredništvu Mojsija i Ilije.¹¹ Čak su u središtu zbivanja prigodom preobraženja na gori Oreb. Dok je Mojsije tako reći navezan na Zakon, Ilija je veza između Boga i naroda. Mojsije je uporan u uvjeravanju naroda da je opsluživanje Zakona jedini zalog mira i napretka. Krist je također jasnim riječima izrazio svoj stav prema Zakonu (nisam

⁹ G. BRILLET, nav. dj., str. 33–34.

¹⁰ Usp. FRITZ ANDREAE — CHRISTIAN PESCH, *Handbuch zur katholischen Schulbibel — Altes Testament*, Düsseldorf 1960, str. 53.

¹¹ Andrae i Pesch gledaju u Elizeju oličenog misionara. Slava Božja, spas i dobro naroda u prvom su planu. Sve ostalo je sporedno i, ako je potrebno dati i život svoj za postignuće životne svrhe, to će oni i učiniti. (Ib., str. 263.1

ga došao dokinuti nego nadopuniti!). Egzegeti smatraju da je Ilijino uzdignuće na nebo preočit znak njegova nedovršenog poslanja.¹²

Moderna egzegeza rado gleda u duši Jeremije neku disocijaciju, određeni raskorak između Božjeg glasnika koji bezdušno izriče osudu nad grešnim narodom i između čovjeka koji je pun samilosti, koji gleda kako će spasiti svoje sunarodnjake od Božjeg suda te plače na pomisao o svim onim zlima koja prijete njegovu narodu.

Proročanstva inače uživaju velik ugled u komentarima egzegeta. I veliki Blaise Pascal gleda u njima »najveći od svih dokaza za Isusa Krista.¹³ No kako je tadašnja biblijska egzegeza još tapkala u povojima, Pascal nije mogao podrobnije razviti snažnu intuiciju svoga genija. Sigurno bi se snažnije izrazio da je raspolagao spoznajama kojima mi sad raspoložemo.

U zaključku ovog ekspozice nameće nam se slijedeća misao: nužno je temeljitije poznavanje Biblije koje nas dovodi ravno živome Bogu. A kako onda neuki nalaze počinak u krilu Očevu? Jest, mi se time slažemo da su ga oni susreli možda mnogo intimnije nego i sami egzegeti i teolozi koji se tako često znaju svojom erudicijom i spekulacijom udaljiti od Boga. Tu zapravo otkrivamo smisao velike istine: mnogo je putova koji vode u kraljevstvo Očevo. Ali Sv. Pismo uvijek ostaje onom životvornom snagom koja stalno pomlađuje, jača, krijepi i vodi u toplo Očevo krilo, a sve to zato jer je biblijsko proljeće na pomolu, u punom svom cvatu. Stoga, »budemo li išli tom linijom, naći ćemo se iznenađeni pred konstatacijom da nam Biblija, ta drevna knjiga nad kojom su se nadvijali toliki duhovi, treba da riješi mnoge tajne.«¹⁴

¹² G. BRILLET, nav. dj., str. 704.: »...rapito in cielo. Evidentemente perchè la sua missione non è finita.«

¹³ »La plus grande des preuves de Jésus Christ sont les prophéties« — cit. A. FEUILLET, nav. dj., str. 606.

¹⁴ A. ROBERT, *Critique littéraire et Formgeschichte*, u *Bulletin du Comité des études de la Compagnie de Saint Sulpice*, listopad 1954, str. 20, 29—30.